

Епос – оповідний рід літератури, в основу якого покладено розповідь про події, людей, їхні вчинки у взаємозв'язку з іншими подіями та різноманітними життєвими явищами.

Лірика – рід літератури, у якому відображено думки, настрої, почуття людини, душевний стан автора. Ліричні твори не мають чітко окресленого сюжету, для них характерні віршова форма, велика кількість художніх засобів, високий рівень емоційності.

Драма – рід літератури, у якому життя зображено не через авторську оповідь, а через діалоги та вчинки дійових осіб. Драматичні твори призначені для постановки на сцені.

Сучасні науковці виділяють також четвертий, суміжний, рід літератури – *ліро-епос*. Він поєднує ознаки епічного й ліричного родів. До ліро-епічних творів належить, зокрема, *балада*. З одного боку, у ній викладено певні життєві події (як в епосі), а з іншого – розкрито почуття, внутрішній світ їх учасників (як у ліриці). До ліро-епічних жанрів зараховують також *історичну пісню, думу, билину* тощо.

Література перебуває в постійному розвитку. Тож і її роди та жанри не є чимось застиглим. Вони також розвиваються, змінюються, і кожна доба наповнює їх своїм змістом. Безперервний, складний, іноді суперечливий розвиток літератури, який визначається всією сукупністю фактів художнього життя, називають **літературним процесом**. У світовому літературному процесі виділяють такі основні епохи: *античність, Середньовіччя, Відродження, Новий час, ХХ – початок ХХІ ст.*

У певні періоди розвитку мистецтва сліва виникають **літературні напрями**, які об'єднують письменників зі спільним світосприйняттям, принципами зображення життя, естетичними ідеалами та уподобаннями. Починаючи з ХVІІ ст. літературознавці виділяють такі основні напрями: *бароко* (ХVІІ–ХVІІІ ст.), *класицизм* (ХVІІ – початок ХІХ ст.), *романтизм* (кінець ХVІІІ – початок ХІХ ст.), *реалізм* (друга половина ХІХ ст.), *модернізм* (кінець ХІХ – ХХ ст.), *постмодернізм* (від 1980-х років). Відгалуження і різновиди літературних напрямів називають **літературними течіями**.

Перевірте себе

1. Розкрийте поняття «культура». Схарактеризуйте роль літератури в житті людства.
2. Дайте визначення понять «епос», «лірика», «драма» як родів літератури, назвіть їхні характерні ознаки. Доповніть відповідь прикладами з прочитаних творів.
3. Що таке літературний процес? Назвіть основні періоди світового літературного процесу.
4. Як ви розумієте поняття «літературний напрям» і «літературна течія»? Назвіть основні літературні напрями.

Священні книги людства як пам'ятки культури і джерело літератури

РОЗДІЛ 1

ВІЧНІ ЦІННОСТІ СВЯЩЕННИХ КНИГ

Літературна розминка. Які біблійні сюжети й образи ви знаєте? Схарактеризуйте їхню роль у сучасній культурі.

Книга – одне з найвидатніших творінь людської культури. Однак серед них є особливі – книги в найзагальнішому, найвищому розумінні; такі, що з давніх часів живуть у свідомості народів. Вони зберігають таємниці буття і передбачення майбутнього, віряни вважають їх словом самого Бога. Це – скарби мудрості для всіх людей Землі; своєрідні бібліотеки, до яких увійшли численні твори невідомих авторів; джерело ідей та образів для написання безлічі інших книжок. З плином часу творча енергія цих величних пам'яток культури, названих священними книгами людства, не применшується, а, навпаки, зростає. Найвідоміші з них – *Веди, Біблія, Коран*.

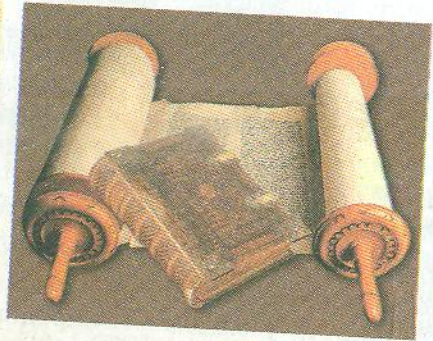
Ще в доісторичні часи жерці різних народів записували свої знання, щоб передати їх нащадкам. Нині в музеях світу можна побачити скрижалі¹ й сувої, що містять описи ритуалів та іншу інформацію про тогочасне життя. Крім того, кожна світова релігія має свою священну книгу, у якій ідеться про особливості віри, найважливіші традиції, правила й норми людських стосунків, викладено історичні відомості, міфи, життєписи засновників релігій та їхніх послідовників. Наприклад, священною книгою християнства є Біблія, ісламу – Коран, індуїзму – Веди, буддизму – Трипітака, зороастризму – Авеста, юдаїзму – Танах тощо.

Історія створення священних книг складна й неоднозначна, адже писали їх різні люди протягом тривалого часу. Кожна з них містить інформацію, якій сьогодні важко дати єдине потрактування. Проте для людства

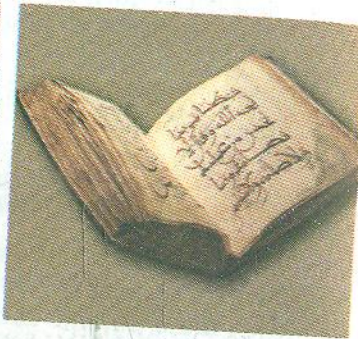
¹Скрижаль – дошка, плита з написаним на ній текстом, зазвичай священним, культовим.

гукне джерело сучасної культури. Так, досліджуючи давню міфотворчість, ми звертаємося до Вед, Біблії, Корану, адже їх створили люди, світогляд яких гармонійно поєднував віру та знання про матеріальний світ. Кожна зі священних книг в образній, алегоричній формі оповідає про виникнення Землі, описує найдавніший період її існування.

Поява священних книг у давніх народів – це спроба осмислити взаємодію людини з природою, пояснити закономірності певних явищ, досягнути вагомий результат, як-от: істина й справедливість, вірність і відданість, праведність і доброта, щирість і святість слова тощо. Саме тому вони й нині на часі. Надзвичайно актуальним для сучасного світу є біблійний заклик до миру й милосердя. Прийнятні як правила поведінки, що сприяє порозумінню, заповіді Корану. Також важливі сьогодні оптимістичні й гуманістичні¹ гімни Вед про самоцінність людини, про любов та єдність із природою.

Давні рукописи Біблії

Північноафриканський Коран. XI ст.

укопис Рігведи.
очаток XIX ст.

Ідеї та образи священних книг уплелися в тканину фольклору народів світу, лягли в основу крилатих висловів, прислів'їв і приказок. І нині в повсякденному мовленні побутують біблійні рядки («Хто не працює, той не їсть», «Не судить, не судимі будете», «Немає пророка у своїй вітчизні», «Час жити й час помирати», «Зарити талант у землю», «Не хлібом єдиним», «Кесарю – кесарево», «Соломонове рішення»), живуть виразні визначення та барвисті алегорії з Корану («Рай біля ніг матері», «Кому даровано мудрість – тому даровано вище благо», «Прагніть випередити один одного в добрих справах»).

Веди, Біблія, Коран мають неминучу літературну цінність. У них зібрано мудрі проповіді-повчання, пророцтва, міфи, історичні хроніки, молитви, народні пісні, притчі, фрагменти легенд і переказів різних народів та епох. До сьогодні теми й персонажі священних книг надихають митців і повертаються до нас у літературних творах різноманітних жанрів. Не менший вплив справили вони на музику, скульптуру, живопис, театр і кінематограф.

¹Гуманістичний – від гуманізм: ставлення до людини, проймає турботою про її благо, повагою до її гідності; людяність.

Ознайомлення зі священними книгами потребує кожного людини. Адже в них – мудрість і сакральна¹ міць Слова, добро і зло, боротьба й покірність, сенс життя і доля, а найголовніше – любов. Чи не найкраще про любов як вищий стан душі сказав апостол Павло: «Коли я говорю мовами людськими й ангельськими, та любові не маю, то став я як мідь дзвінка або бубон, що гуде. І коли маю дар пророкувати й знаю всі таємниці й усе знання, і коли маю всю віру, щоб навіть гори переставляти, та любові не маю, то я ніщо. І коли я роздам усі маєтки свої, і коли я віддам своє тіло на спалення, та любові не маю, то пожитку не матиму жодного... Ніколи любов не перестає! Хоч пророцтва й існують, та припиняться, хоч мови існують, замовкнуть, хоч існує знання, та скасується». У цьому й полягає загальнолюдське значення і вічна цінність священних книг.

Перевірте себе

1. Назвіть священні книги людства.
2. Вихідною основою яких світових релігій є Веди, Біблія, Коран?
3. Розкрийте значення священних книг народів світу для розвитку мистецтва й культури загалом.

РОЗДІЛ 2

СОНЯЧНА МУДРІСТЬ ДАВНІХ АРІЇВ

Літературна розминка. Що таке міф? Які уявлення давніх людей про закономірності життя, світ і будову Всесвіту відобразилися у відомих вам міфах? Пригадайте давньоіндійський міф про золоте яйце.

Одна з найдавніших священних книг людства – **Веди**. Ця пам'ятка словесності стала підґрунтям мистецтва, релігії та філософії Давньої Індії. А створили її нащадки племен, що вторглися до Індії приблизно в середині II тис. до н. е. й називали себе аріями (тобто «благородними», «гідними»).

Написано Веди давньоіндійською літературною мовою – санскритом, яка є одним із джерел європейських мов, зокрема й української. Тому неважко зрозуміти, що санскритське слово «веди» означає «знання», «мудрість», адже походить від кореня, як і українське «відати», «знати».

Згідно з віруваннями індуїстів, Веди – це одкровення богів, які «ясно почули» святі мудреці далекого минулого і які усно, у поетичній формі, передавалися з покоління в покоління. Згодом їх було записано. На думку дослідників, укладання Вед відбувалося протягом XVI–V ст. до н. е. Однак через нетривкість матеріалу, на якому відтво-

¹Сакральний – такий, що стосується релігійної культури; священний, ритуальний.